

УДК 336.276

Перспективи застосування світового досвіду щодо управління державним боргом України

Кудрицька Ж.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики
Національного авіаційного університету

Коваленко Т.В.

магістр
Національного авіаційного університету

У статті розкриваються поняття державного боргу з точки зору країн світу, а також застосування досвіду цих країн в Україні. Надаються приклади виходу і знаходження країн в борговому стані. Робиться висновок, що досвід країн світу може бути корисно використаний нашою державою, проте з урахуванням деяких умов і чинників, що негативно чи позитивно впливають на економіку держави.

Ключові слова: державний борг, управління державним боргом, боргові зобов'язання, боргова криза, обслуговування державного боргу, рівень боргу.

Кудрицкая Ж.В., Коваленко Т.В. ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ МИРОВОГО ОПЫТА ПО УПРАВЛЕНИЮ ГОСУДАРСТВЕННЫМ ДОЛГОМ УКРАИНЫ

В статье раскрываются понятие государственного долга с точки зрения стран мира, а также применение опыта этих стран в Украине. Предоставляются примеры выхода и нахождения стран в долговом состоянии. Делается вывод, что опыт стран мира может быть полезно использован нашим государством, однако с учетом некоторых условий и факторов, которые отрицательно или положительно влияют на экономику государства.

Ключевые слова: государственный долг, управление государственным долгом, долговые обязательства, долговой кризис, обслуживание государственного долга, уровень долга.

Kudrytska J.V., Kovalenko T.V. PROSPECTS OF GLOBAL EXPERIENCE IN DEBT MANAGEMENT UKRAINE

In the article the concept of public debt in terms of the world, and use the experience of these countries in Ukraine. Provides examples of output and countries in debt condition. The conclusion is that the experience of countries can be useful used in our country, but given some of the conditions and factors that adversely or positively affect the economy of the state.

Keywords: public debt, debt management, debt crisis, public debt, debt level.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Державні позики залишаються одним із найпоширеніших інструментів фінансування дефіциту бюджету, частка якого швидко зростає у відношенні до ВВП. Проблема швидкого зростання державного боргу охопила майже всі країни світу. Україна перебуває в умовах війни, і стан її економіки знаходиться на низькому рівні, тому вона вимушена користуватись кредитами. Проте через невміння якісно та раціонально здійснювати цей процес, через відсутність потрібного механізму його здійснення страждає не тільки економіка, але й населення.

Об'єктом дослідження є процес управління державним боргом.

Предметом дослідження є методи управління та обслуговування державного боргу

Великі розміри внутрішнього і зовнішнього боргу, а також зростання витрат на його обслу-

говування обумовлюють необхідність вирішення проблеми державного боргу, а отже, і пошуку шляхів вдосконалення механізму його управління. Як свідчить досвід багатьох країн, чим більш обтяжливим стає для держави нагромаджений зовнішній та внутрішній борг, тим активніше його обслуговування включається у взаємодію з функціонуванням економіки та її фінансової системи.

До формування боргу в Україні призвели дефіцит державного бюджету і безпосередньо залучення коштів для його покриття. Сьогодні в нашої країни розміри зовнішнього і внутрішнього боргів сягають мільярди доларів. Хоча в деяких країнах, як США, наприклад, показник великого державного боргу не свідчить про низький рівень розвитку країни. Проте для нашої країни це є проблемою, яка тягне за собою не тільки економіку країни, але й інші її сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням боргів в Україні займалися такі дослідники та вчені-фінансисти, як, зокрема, О.І. Барановський, О.Д. Василик, Т.П. Вахненко, В.М. Геєць, В.В. Козюк, Г.В. Кучер, В.В. Лісовенко, З.О. Луцишина, І.О. Лютий, В.Є. Новицький, Л.Я. Новосад, О.В. Плотнікова, В.М. Федосова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В кожній країні боргова політика відрізняється, через що не можна досвід однієї країни використати для вирішення боргових питань іншої, тому ця тема потребує постійних досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз формування державного боргу України, визначення основних шляхів зниження боргового навантаження на Україну, а також дослідження світового досвіду управління державним боргом і перспектив його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в світі існує безліч економічних проблем, але однією з глобальних є проблема боргових зобов'язань, яка не оминула і Україну. Деякі країни, маючи величезні борги, мають і гарний економічний стан. Проте для нашої країни боргова криза стає все більшим тягарем. Тому і виникає проблема погашення боргів. Але, навіть користуючись досвідом інших країн, не так просто вийти з боргової «ями».

Причиною виникнення державного боргу на сучасному етапі є не виважена державою політика, яка не забезпечує збалансованість доходів та витрат держави. З економічної точки зору державний борг є заборгованістю державних органів як результат формування додаткових ресурсів держави, спрямованих на вирішення суперечностей між економічними та соціальними потребами суспільства на основі позик грошових коштів у приватних осіб, інститутів недержавного сектору та іноземних кредиторів.

Обсяги боргів більшості країн світу постійно збільшуються, причинами цього явища є дефіцит бюджетів, витрати на підтримку національної валюти, фінансування соціальних та інфраструктурних програм, які не співпадають з державними бюджетами країн, що їх реалізують.

Основними причинами виникнення та зростання державного боргу в країні є дефіцит державного бюджету та постійний дефіцит платіжного балансу країни, тому що державні запозичення проводяться з метою

покриття того самого бюджетного дефіциту на державному і регіональному рівнях. Для фінансування дефіциту Державного бюджету залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

Державний борг має певні межі, які економічно обґрунтовуються. Величина боргу характеризує стан економіки і фінансів держави, ефективність функціонування його урядових структур. Як відомо, джерелом покриття державного боргу є доходи бюджету, податки, тоді можна стверджувати, що величина боргу – взяті наперед у населення податки. Однією з головних характеристик становища боргової залежності країни є відношення суми державного боргу до ВВП.

Економіка більшості країн сьогодні характеризується наявністю великого державного боргу. На початок 2017 року приблизна цифра загального боргу Європи складає більше 12 695 млрд. євро., або ж 25,2 тис. євро на душу населення. Для порівняння борг США більше 19 250 млрд. доларів, або ж більше 60 тис. доларів на душу населення [5].

Розглянемо дані окремо по деяких країнах Європи.

Дані щодо відношення державного боргу до ВВП Португалії демонструють тенденцію до зростання боргового навантаження. Ця країна використовує такий інструмент, як проведення приватизації державних компаній для зменшення боргового тягаря завдяки своїй специфічній структурі економіки.

Нарощувати свою заборгованість Іспанія почала ще з 2008 року, проте в 2012 році, як бачимо, боргове навантаження все ж збільшувалось. Основними кредиторами цієї країни є Німеччина та Франція [1].

Бельгія спрямовує боргову політику на досягнення фінансової стійкості у середньостроковій перспективі, моніторингу ризиків у фінансовому секторі та збільшенню зайнятості, економічному зростанню.

Естонія – це сьогодні країна з найменшим відношенням боргу до ВВП, а саме 9,5%. Ця балтійська країна є зразковим членом Євросоюзу, згідно з останніми даними Єврокомісії, серед країн-членів ЄС Естонія показала найменший рівень новоутвореної заборгованості порівняно до свого ВВП. За балтійською державою йдуть Швеція, Болгарія та Люксембург.

Аналізуючи стан, структуру і механізм регулювання державного боргу країн Європи, можемо сказати, що існує безліч боргових проблем, механізмів та напрямів подолання

боргових криз досліджуваних країн. Деякі з них можуть зменшити боргове навантаження навіть під впливом негативних наслідків фінансових криз, деякі досягають стабілізації, а країни з непрозорими та безконтрольними системами управління державними фінансами, рухаються у напрямі настання кризи на борговому ринку.

Сучасна світова система економіки ґрунтується на русі міжнародного фінансового капіталу, який є визначальним інструментом розподілу ресурсів. Управління державним боргом з моменту проголошення незалежності України, здійснювалось в комбінації різноманітних методів. Формування державного боргу України почалося з моменту її незалежності. Його умовно поділяють на 7 етапів: від 1991 року (утворення державного боргу) до сьогодні [2].

Обслуговуванням внутрішнього боргу займаються зазвичай емісійні банки країн, які виступають фінансовими агентами казначейства або Міністерства фінансів [14].

Згідно з показниками Державного бюджету України на 2015 рік державний борг України перевищив критичний рівень, визначений за методологією Міжнародного Валютного Фонду (60% від ВВП), і склав 68,3% від ВВП, або 1 176 060,4 млн. грн., зокрема внутрішній борг склав 44,9%, зовнішній – 55,1% [3].

З урахуванням ускладнення військово-політичного та соціально-економічного становища України наявність вказаного боргового навантаження є суттєвим додатковим дестабілізуючим фактором, що впливає на погіршення фінансової стійкості держави та практично унеможлиблює економічне зростання. Саме тому вказана ситуація потребує негайного вирішення, зокрема шляхом реструктуризації державних боргових зобов'язань.

Світовий досвід свідчить про неодноразові випадки реструктуризації і, зокрема, списання міжнародними кредиторами боргів іноземним державам.

Зокрема, показовим є приклад Польщі, якій у 1991 році було списано 50% боргів (24 млрд. дол. США), чи Греції, якій у 2011 році було списано 50% боргів перед приватними інвесторами (100 млрд. євро) [4].

Таким чином, ініціативна реструктуризація державного боргу, зокрема призупинення нарахування відсотків і здійснення платежів на його обслуговування, дасть можливість державі вивільнити понад 70 млрд. грн. на рік та спрямувати вказані кошти на проведення

глибинних структурних економічних реформ, масштабне відродження національної економіки, забезпечення обороноздатності держави та соціально-економічний захист громадян України [6].

Основними проблемами управління та обслуговування державного боргу є [7]:

- військові дії на сході країни та торговельна війна з Росією;
- постійна присутність економічної та фінансової криз;
- збільшення боргових зобов'язань держави;
- непрозорість боргової політики;
- підвищення валютного курсу.

Для вирішення цих проблем держава проводить боргову політику та видає закони і нормативно-правові акти. Зокрема, приймають Бюджетний кодекс України, Закон України «Про Державний бюджет України», які регулюють розміри державного боргу, дефіциту тощо.

На думку експертів-економістів, сучасна боргова політика в Україні має бути спрямована на виконання таких основних завдань [6]:

- 1) розробка довгострокової стратегії зовнішніх та внутрішніх державних запозичень;
- 2) визначення пріоритетів використання позикових ресурсів, зокрема ресурсів на інвестиційні програми розвитку держави;
- 3) обґрунтоване розширення обсягів внутрішніх запозичень з метою диверсифікації ризиків, пов'язаних із зовнішнім боргом;
- 4) створення системи залучення коштів населення та комерційних банків у державні цінні папери;
- 5) здійснення сегментації ринку державних цінних паперів через поділ інвесторів з різними інвестиційними цілями.

Для підвищення рівня життя та добробуту населення України за нинішніх умов доцільно застосовувати боргові фактори стимулювання економічного зростання. Через значні темпи економічного зростання та поступове зменшення відношення державного боргу до ВВП збільшення державних запозичень може розглядатись як один із засобів стимулювання сукупного попиту та інвестицій в основний капітал за умови врахування стану та динаміки зовнішнього боргу країни. Це забезпечить поживлення економічного зростання та покращення добробуту населення у перспективі за умов дотримання граничних показників боргового навантаження.

Сьогодні основними факторами, що негативно впливають на платоспроможність України, є:

1) ескалація геополітичної кризи в Україні, що обмежує можливості адекватного прогнозування макроекономічної ситуації в країні, стримує розвиток підприємництва і створює додаткові збитки у зв'язку з військовими витратами та збитками від зруйнованої інфраструктури на Сході країни;

2) зростання дефіциту бюджету, що тягне за собою зростання частки державного боргу у ВВП та витрат на його обслуговування;

3) зростання державного боргу та навантаження на бюджет у вигляді боргових виплат;

4) низька ліквідність, що пояснюється виснаженням золотовалютних резервів та девальвацією гривні;

5) недостатня податкова та фінансова база;

6) висока енергоємність економіки, яка призвела до енергетичної залежності від зовнішніх поставок нафти та газу.

Коригування фіскальної політики у напрямі скасування неперіоритетних програм, що фінансуються із державного бюджету, підвищення рівня контролю за державними видатками дадуть змогу стабілізувати економічну ситуацію та відновити платоспроможність країни.

Висновки з цього дослідження. Накопичення і формування державного боргу, а також його обслуговування є органічними складовими для функціонування економік багатьох держав світу, потужним важелем та інструментом реалізації економічної стратегії.

Задля ефективного регулювання державного боргу потрібно розроблювати і впроваджувати дієву боргову політику, яка має узгоджуватись з бюджетно-податковою політикою.

Дослідження динаміки і структури державного боргу України дало змогу систематизувати етапи його формування. Перший етап характеризується залученням кредитів Національного банку України та утворенням зовнішнього боргу шляхом отримання іноземних кредитів під гарантії уряду. Другий етап – отримання зовнішніх позик від міжнародних фінансових організацій та за рахунок випуску

облігацій внутрішньої державної позики з поступовим заміщенням цими облігаціями кредитів НБУ.

Незважаючи на відносно низьку ефективність внутрішньої державної позики в Україні, державні облігації є необхідним фінансовим інструментом, який за належного використання може бути важливим джерелом фінансування державних витрат. Для вдосконалення механізму функціонування державної позики необхідно гарантувати довіру інвесторів; визначати обсяги залучень державою коштів, виходячи з реальних можливостей їх повернення; запозичені кошти необхідно використовувати в інвестиційних цілях; дотримуватися тенденції збільшення строків обігу облігацій та забезпечення їх доходності.

Загальний обсяг державного боргу України протягом останніх п'яти років зберігає тенденцію до зростання. За цей період сукупний обсяг державного боргу зріс більш ніж втричі до 1 710,38 млрд. грн. В структурі загального державного прямого та гарантованого боргу традиційно переважає зовнішній борг, а саме 67,64% сукупного обсягу, 63,47% прямого та 91,7% гарантованого державою боргу станом на 31 березня 2016 року.

Важливою перешкодою у формуванні ефективної стратегії управління державним боргом в Україні є відсутність цілісної системи законодавчого забезпечення регулювання витрат з обслуговування та погашення. Тому кожній державі необхідно мати базовий закон про державний борг, оскільки його відсутність може привести до виникнення суперечностей між положеннями в окремих нормативних актах з питань погашення й обслуговування державного боргу.

Отже, для покращення боргової ситуації в Україні було запропоновано такі шляхи вдосконалення управління та обслуговування державного боргу України: завершення військових дій на території країни; детальний аналіз найважливіших факторів, що впливають на розвиток економіки; узгодження напрямів боргової, бюджетної та монетарної політик; спрямування запозичених коштів у перспективі; установлення ліміту надання державних гарантій тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брагинская Л.С. Государственный долг: анализ системы управления и оценка ее эффективности / Л.С. Брагинская. – М. : Университетская книга, 2007. – 128 с.
2. Бюджетний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 18 січня 2011 року (відповідає офіційному тексту). – К. : Алетта; ЦУЛ, 2011. – 112 с.

3. Гадайчук Н.В. Причини та наслідки формування державного боргу країни у контексті реалізації боргової політики / Н. Гадайчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2014/prychynu-ta-naslidky-formuvannya-derzhavnoho-borhu-krajiny-u-konteksti-realizatsiji-borhovoji-polityky/>
4. Gorniewicz G. Dług publiczny. Historia, Teraźniejszość, przyczyny i Perspektywy / G. Gorniewicz. – 2012. – January.
5. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ibser.org.ua.
6. Инновационная экономика – направление устойчивого развития государства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 вересня 2012 року). – Сімферополь, 2012. – 139 с.
7. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.